

Paul Le Blanc

Trotsky på Kuba

Följande tre artiklar är skrivna av den amerikanske marxistiske historikern Paul Le Blanc som deltog vid den historiska Trotsky-konferensen i Havanna i början av maj detta år. De är här hämtade från *Internationales* 14/6 2019. Texterna har tidigare publicerats i *Links International Journal of Socialist Renewal*. Översättningarna är gjorda av Göran Källqvist.

Den första artikeln handlar mer allmänt om Kuba och författarens intryck av detta land. Den andra redogör för själva konferensen och de inlägg som gjordes där, och den tredje är Le Blancs eget anförande under konferensen.

Undertecknad har lagt till ett antal noter.

Marxistarkivet har tidigare publicerat tre andra rapporter från konferensen: Dessa finner du här: [Trotsky-konferens i Kuba](#)

Martin F 18/6 2019

Innehåll

En Yuma på Kuba	1
Rapport från Kubas första internationella akademiska möte om Trotsky	6
Trotsky och kampen mot stalinismen	16

”Med något dämpad entusiasm (jag fyllde trots allt 72 år samma dag som resan började) tog jag mig till min radikala ungdoms omtalade land, där jag aldrig har varit tidigare, ett land av revolutionär mystik och förföriska rytmer, José Martí's gröna och mörkröda verser i *Guantanamera* och The Buena Vista Social Clubs underbara toner, ett land som har omfamnats av utlänningar som Ernest Hemingway och Che Guevara, och är en central del av min egen politiska gestaltning och utvecklingen av mitt tänkande.” Den amerikanske socialisten och arbetarhistorikern Paul Le Blanc berättar om sitt besök på Kuba i början av maj, med anledning av en internationell konferens om Trotskij, som för första gången uppmärksammades på den kommunistiska ön.

En Yuma* på Kuba

Det föreföll överkligt att jag skulle göra denna resa. Men nu gjorde jag den till sist – hela tiden orolig att jag på något sätt, vid en eller annan tidpunkt, skulle förhindras från att nå detta underbara, motsägelsefulla land där jag nu befinner mig.

Omständigheterna bakom detta första besök till Kuba ger det en ännu mer magisk kvalitet – det faktum att jag har inbjudits för att hålla ett föredrag vid en internationell konferens om Lev Trotskij's liv, teorier och inflytande. Det är första gången det sker och det går emot de avsevärda element av antitrotskism som ända sedan 1960-talet har varit förhärskande inom delar av det kubanska kommunistpartiet. Men det har funnits motverkande tendenser – exempelvis insatser från den bortgångna Celia Hart (dotter till två av den kubanska revolutionens ledare, Armando Hart¹ och Haydée Santamaría) för att popularisera Trotskij's tänkande i sitt hemland.²

Nyligen kom ett otroligt bidrag till 2000-talets litteratur, Leonardo Paduras *El hombre que amaba a los perros* (Mannen som älskade hundar), som handlar om tre män – Lev Trotskij, hans stalinistiska mördare Ramón Mercader och en påhittad utblottad författare/veterinär som blir bekant med den åldrande Mercader, som bodde på Kuba under åren efter mordet. Denna praktfullt skrivna roman brottas med vad kommunismen betyder – där Trotskij representerar de strålande förhoppningarna och Mercader skräck och förräderi. Det allra viktigaste är att detta verkligt omstörtande verk inte är emigrantlitteratur, utan ett prisbelönat bidrag av en välkänd författare som fortfarande bor på Kuba.³ Jag hade hyst förhoppningar att Padura kanske skulle framträda på konferensen, men fick höra att han för närvarande är i Japan.

Så här är jag på Kuba och upplever den motsägelsefulla verkligheten i detta fantastiska land. Efter att ha givit en smakbit av den kommer jag att koncentrera mig på åtminstone en del av det som hände på Trotskijkonferensen.

Till och med begränsad av att bara vara i Havanna är det uppenbart att det är ett fantastiskt vackert land, en tropisk ö omgiven av Karibiska havet, med soliga (ibland alltför varma) dagar som på kvällarna smeks av en sval bris. Moderna luftkonditionerade byggnader i Havanna samexisterar med bildsköna äldre byggnader, en del snyggt renoverade och en del i stort behov av renovering, och andra som verkar bortom renovering. Den pågående fiendligheten från Kubas norra granne – vars militära hot blandas med ihållande och brutala försök att strypa landet ekonomiskt – tillsammans med att livlinan i det nu sammanfallna kommunistiska blocket har kapats av, har lett till en kraftig försämring av det kubanska folkets livs-

* Yuma är kubansk slang för ”utlänning” och kubaner är inte blyga om att adressera besökare som sådana. Används på ungefär samma sätt som ”gringo” i många andra latinamerikanska länder. Vanligtvis inte stötande, men kan vara det beroende på tonfall.

¹ Armando Hart diskuterar Stalin-frågan: [Josef Stalin](#)

² Se [Celia Hart – en kubansk trotskist](#).

³ Om Padura och ”Mannen som älskade hundar”, se [Texter om och av Leonardo Padura](#)

kvalitet.

Livskvaliteten kanske är undergrävd, men knappast utplånad. Det som slår mig i stadslandskapet är de ljusa färgerna (lite urblekta utanför turistområdena), liksom det faktum att saker har blivit slitna men ihärdigt och kreativt renoverade. Mycket tidigt på morgonen var vattnet avstängt, och en gång försvann elektriciteten, men inte särskilt länge. I detta samhälle som kallar sig själv socialistiskt – med sjukvård, utbildning, bostäder, mat och arbete till synes garanterat till alla, och med en regering som domineras av det kubanska kommunistpartiet – kan man icke desto mindre se ett utbrett, vad det verkar faktiskt allmänt förekommande, pulserande nätverk av små privata företag. Samtidigt finns det irriterande restriktioner, speciellt för dem som har blivit beroende av Internet. Regeringspolitikens komplicerade dialektik – historiskt en aggressiv politik från USA:s sida, och en defensiv politik (ibland förståelig, andra gånger inte lika mycket) från Kubas sida – har lett till att tillgången till Internet är begränsad. Det är inte omöjligt att komma ut på nätet, men det är inte lätt. Redan tidigt bestämde jag mig helt enkelt för att undvika frustrationen och ansluta mig till webben när jag återvände till USA.

Historikerna Paul Le Blanc från USA och Bryan D Palmer från Kanada körde runt på Kuba i en rosa Plymouth.

Turismens centrala roll för dagens kubanska ekonomi påverkar givetvis kulturen och förhållandena mellan människor – även om turismen är mindre exploaterande och överdådig än före revolutionen. Det finns en uppenbar vänlighet mot de många utlänningar som promenerar i Havanna, ibland färgad av en överdrivet vänlig stress: ett underbart matställe alldeles runt hörnet, möjlighet att få cigarrer från svarta marknaden, en chans att få tag i godsaker till ens barnbarn, och ibland mer. Och givetvis är det de dubbla valutasystemen – en viss sorts kubansk peso för turisterna (peso convertible), med värde som motsvarar en amerikansk dollar, och värd mycket mer än den vanliga kubanska peson (peso cubano). För en vanlig amerikansk konsument är priset på mat på restauranger, prydnadssaker, böcker etc. mycket rimliga, men

utom räckvidd för den vanliga kubanen, som måste leva på peso cubano som är mycket mindre värda. Men de vanliga kubanerna kan skaffa frukt, grönsaker, kött på primitiva marknader, bröd i bagerier och medicin på apoteken för låga priser i peso cubano. Faktum kvarstår att en mer eller mindre vanlig amerikansk arbetare med en normal inkomst blir privilegierad, även om de turistdollar en spenderar är livsviktiga för den kubanska ekonomins hälsa.

Havannas många huvudvägar, korsande alléer och gator, bakgator och torg livas upp av biltrafik (med många cacharros, genialt ombyggda och mästertligt målade amerikanska fordon från 1950-talet före revolutionen), taxibilar och bussar, cykelkärror, tysta vespor och mängder av fotgängare i denna pulserande stad med 2,1 miljoner invånare. Befolkningen verkar allmänt sett vara avspänd och generös, och det övergripande livstempot verkar otvunget. Det är ingen hemsk stad att gå vilse i – det finns gott om hjälpsamma människor, och under sökandet efter vägen stöter jag ofta på fascinerande och trevliga utsikter. Det känns tryggt, även när jag promenerar på kvällen på ganska mörka och trånga gator. Det finns gott om gropar och ibland dofter från avfallscontainers och högar med sopsäckar (stora sopbilar kommer regelbundet), men det är inte överväldigande och uppvägs delvis av vackra parker och lekplatser. Det finns ekonomiska (och politiska) begränsningar, förvisso relativt brist, relativ fattigdom – men utan de nivåer av svält, sjukdom, analfabetism, förtvivlan som jag har sett så tydligt på andra ställen. Det är den kubanska revolutionens seger och arv.

Jag slås av blandningen som inte bara återspeglas i människorna som omger mig, utan speciellt i dynamiken hos den blandade kulturen, med ofta verkligt vackra unga män och kvinnor som spelar underbar musik (jazz, afrokubansk musik, salsa med mera) i de många kaféerna och på gatorna, där folk i alla åldrar ibland börjar dansa. Den pulserande nationella kulturen störs, lika mycket i Havanna som på andra ställen, av graffiti, men den flödar också överdådigt i de rikhaltiga samlingarna – som återspeglar många stilar och uppfattningar – på *Museo Nacional de Belle Artes*. Här, och inte förvånande i det angränsande *Museo de la Revolución*, men också över hela Havanna, verkar stolthet över och identifiering med den kubanska revolutionen vara ett grundläggande element hos kulturen – förvisso främjat av regeringen, men också fritt, konsekvent och ibland entusiastiskt anammad av många människor. Förekomsten av revolutionära symboler verkar ha föga att göra med den byråkratiska störtfloden av sådant som fanns i de inskränkta samhällen som östeuropéer tvingades uthärda under kommunistpartiernas diktaturer. Här verkar saker och ting vara öppna, levande, besjälade av en otrolig energi och kreativitet, av upplivande humor och en vis livskraft.

En del av oss bor i vad som är en del av ett nätverk av privata företag som kallas *casas particulares*, och liknar *bed-and-breakfast*. De personer som samvetsgrant ser till de lägenheter som en del av oss bor i är väldigt jordnära arbetare i mycket otvungna kläder – två systrar och en bror. Aleida (74 år) verkar vara ansvarig och talar en del engelska, och ordnar frukost (mycket frukt, ett ägg, rostat bröd, kaffe) till Flo, eller Florivaldo Menezes Filho – en brasiliansk musiker och oberoende trotskist, en förtjusande kamrat, en ungdomlig 57-åring – och mig. Hennes mycket utåtriktade syster Juana (72) konverserar ibland med oss på spanska (även om hon en morgon var tvungen att gå hemifrån tidigt för att träna körsång), och hennes äldre bror Eduardo (76) går hela tiden fram och tillbaka, oftast tyst, och sköter en eller annan uppgift. Deras far var elektriker, deras mor hemmafru, och familjen stödde segern för Fidels 26-julirörelse. För nästan 60 år sedan, vid tidpunkten för den USA-stödda invasionen i Grisbukten, var Eduardo bara 16 år, men var med i den styrka som besegrade inkräktarna i Playa Girón. När Aleida berättar detta för oss, stannar Eduardo till och hans ansikte livas plötsligt upp av stolthet, ögonen glittrar när han bekräftar att det stämmer, och lägger till en detalj eller två. Aleida förklarade också för mig att de mycket tilltalande konstverken på väggarna är från en långvarig konstnärsvän, Carlos Guzmán, och att de många fotografierna i hennes vardagsrum är på hennes tre barnbarn (två bor i Spanien, ett i Havanna) och hennes vackra son som

nu bor i Chile. Juana talar med stolthet om sin egen son, en läkare, och hennes nu drygt 20-åriga barnbarn.

Av speciellt intresse för mig är givetvis Havannas ungdomar, som jag förvisso ser många av. Jag bor mitt emot en skola, och speciellt på morgonen hör jag livliga ljud från många barn. Ibland ser jag studenter i välskötta skoluniformer, som till en början vilseledde mig när en kanadensisk arbetarhistoriker, en god vän (och för tillfället granne) Bryan Palmer, och jag besökte *Museo Nacional de Belle Artes*. En grupp väluppfostrade och mycket engagerade ungdomar kom in i rummet i uniformer med bland annat röda halsdukar, och jag trodde att det kanske var en kommunistansluten ungdomsgrupp. Jag frågade flera av dem vad deras grupp hette, och en del av dem höll upp fem fingrar – och sa ”Fem” och ”Cinco”. Bara det. Det lät som ett mycket märkligt namn på en organisation, tills jag insåg att de var femteklassare på utflykt till konstmuseet.

Det är just ungdomarnas entusiasm som fick mig att resa till Kuba mycket tidigare än jag annars skulle ha gjort – på min födelsedag den 30 april – för att delta i Havannas enorma 1:a maj-demonstration. Det var på en enträgen, nästan envis inbjudan från den unge kämpe som har organiserat Trotskij-konferensen, Frank Garcia Hernández. Han är 31 år gammal, men för mig platsar han fortfarande som en av Havannas ”ungdomar”. Han har definitivt ungdomens energi och glada sinne. Frank är en flitig och mycket kunnig forskare vid Kubanska institutet för kulturforskning Juan Marinello. Han vidhåller att han inte är trotskist. Istället anser han att det Trotskij erbjuder måste införlivas i det berikade och förnyade kubanska marxistiska tänkandet, som drivs av en revolutionär internationalism. Han anser att en sådan process är oundgänglig för Kubas framtid.

Franks generösa och högtflygande visioner verkar ofta överträffa den materiella verkligheten och de praktiska möjligheterna. Jag är utifrån många erfarenheter orolig för att organiseringen av just denna kongress kan lida av sådana tendenser, och av möjligheten att Frank försöker göra alltför mycket själv, med otillräckligt stöd från vänner och kamrater. Vi får se – konferensen är fortfarande två dagar borta när jag skriver detta.

Samtidigt går en del av Franks böjelser i alldeles rätt riktning, som hans krav att det vore bäst om jag kom för att delta med många tusen gladlynta kubaner vid den stora 1:a maj-demonstrationen. Det var verkligen en magnifik ström av både unga och mindre unga, och stämningen verkade vare en blandning av enorm nationell stolthet och kraftigt stöd för de revolutionära ideal som besjälade 26-julirörelsens *compañeros* när de grep makten 1959, och den radikala linje som Fidel och andra slog in på under de efterföljande åren. Böljande vågor av demonstranter – som hurrade, sjöng och skanderade rytmiska paroller – bar en mängd olika plakat och banderoller, och både kubanska och röda fanor. Speciellt högröstad var en stor grupp medicinstudenter, och även andra studentgrupper från olika skolor, grupper från arbetsplatser och fackföreningar, arbetare i olika åldrar – men speciellt ungdomar – från bostadsområdena, och i slutet en mycket stor och mäktig grupp soldater.

Frank höll en röd fana med hammaren och skäran – som betecknar alliansen mellan arbetare och bönder och deras makt – högt, medan han ledde vår lilla grupp som hade anlåtit tidigare till konferensen, tillsammans med en liten grupp kubanska vänner och kamrater, inklusive hans mycket smarta och frispråkiga unga hustru Lisbeth (journaliststudent) som hade ett stort gipsförband på sitt brutna ben och kördes i en rullstol, och höll en banderoll som var ett lappverk bestående av olika länders flaggor. Det som var anmärkningsvärt för mig var att vi befann oss mitt i en grupp för homosexuellas befrielse – vars medlemmar (homosexuella och deras allierade) triumferande viftade med stora och små regnbågsflaggor för att uttrycka homosexuellas rättigheter. Frank satte entusiastiskt en stor regnbågsflagga på samma stång som den röda fanan, och alla av oss tog emot de mindre flaggor som delades ut och anslöt oss till de hundratals andra, mestadels unga kvinnor och män, många till synes studenter, som

viftade med dem medan de sjöng och skanderade och dansade.

Trots entusiasmen var inte alla i 1:a majtåget positiva. En del åskådare hurrade på vår regnbågsavdelning, men andra gjorde det definitivt inte. I militäravdelningen tog en ung kvinna en av de små regnbågsflaggorna och gav den till en något äldre kamrat eller familjemedlem i officersuniform, och han tittade misstroget på henne när hon fnittrade åt sitt lilla skämt. Faktum kvarstår att en så öppen och omfattande manifestation för homosexuellas rättigheter i 1:a maj-demonstrationen är enormt viktig i ett land där förföljelser av homosexualitet har varit alltför förhärskande under de senaste decennierna.

HBTQ-blocket i första majtåget är inte helt omfamnat av alla kubaner än

Givetvis går det inte att leva enbart på demonstrationer och politisk kamp. Igår kväll gick Bryan och jag till en stor klubb där drinkarna var goda men inte alltför dyra, och storbandsmusiken som spelades av ytterst professionella musiker fick verkligen fart på stället. Speciellt imponerande var två underbara dansörer, en relativt ung man och en kvinna, båda två läckra, snygga och sexiga – artister med ett utsökt sinne för humor som fick upp många av besökarna (utom fegisar som jag) på dansgolvet. Det var mycket roligt.

Påföljande dag var det äntligen dags att ta itu med Karibiska havet. Flo och jag tog en 40 minuters busstur till stranden. Vattnet ljusblått, inga vågor, inte alltför kallt, men lyxigt uppfriskande. Det kostar bara en *peso cubano* för en enkelresa på bussen, och den var fullpackad. Resan dit var inte så illa, men återresan var ännu bättre efter den återupplivande erfarenheten.

Dagen innan konferensen verkar det uppenbart att konferensen troligen blir en framgång. Vi har en konferenssal (lyckligtvis med luftkonditionering), och det är nu ett dramatiskt inflöde till Havanna av de många och varierande planerade talarna som är späckade med kunskap, tankar, tolkningar, analyser och dynamiska personligheter, och med saker att säga. Det var självklart att det inte skulle finnas tid för dem att säga allt de ville (och åtminstone en del av

dem var tillräckligt erfarna för att veta att det skulle bli så), men jag var ändå orolig för att konferensen skulle vara fylld av mer än vad som fick plats på de tre dagarna.

Rapport från Kubas första internationella akademiska möte om Trotskij

Dagen innan konferensen 6-8 maj skulle börja gjordes förberedelser för de följande dagarnas möten i ett fint stort rum i det vackra, mexikanskt influerade *Museo de Benito Juárez*. Konferensens organisatör Frank Garcia Hernández och en grupp från *Museo Casa de León Trotsky* (under ledning av dess energiska nya chef, Gabriela Pérez Noriega) höll för fullt på med att sätta upp vackra banderoller och en utomordentlig fotoutställning. Stolar sattes fram, en relativt bra ljudanläggning placerades ut. Jag tyckte att saker och ting såg bra ut, skriver Paul Le Blanc som här ingående går i genom programmet dag för dag.

Omen verkade uppmuntrande. Solen sken lugnande och Franks hustru Lisbeth, som nyligen hade brutit benet, hade sluppit sitt gips och kunde gå, och förberedde sig för att delta i konferensen helt och fullt. Det visade sig att konferensens första dag hade både sina framgångsrika och problematiska sidor.

Bara det faktum att en konferens om Lev Trotskij ägde rum i Havanna utgjorde en förbluffande prestation, som säkert kommer att få en intellektuell dominoeffekt och bidra till en fortsatt utveckling av den kritiskt sinnade marxismen, på och utanför Kuba. En av konferensens bästa kvaliteter, precis som många andra jag har haft nöjet att delta på, var möjligheten till informella och mycket meningsfulla möten med aktivister/forskare. På grund av begränsat utrymme gick det bara att delta efter inbjudan, och det antal som hade ansökt översteg vida de omkring 100 personer som deltog. (Jag tror att omkring 190 ansökningar inte kunde beviljas.) Det fanns omkring 40 kubaner och ett betydande antal latinamerikaner (många – en livfull grupp – från Brasilien, och även från Argentina, Peru, Mexiko, Puerto Rico), några få från USA och Kanada, en handfull européer. Några var erfarna veteraner, många var unga.

Å andra sidan var det ett antal komplikationer, vissa säkert på grund av konferensorganisatörernas relativa oerfarenhet, men många helt enkelt oundvikliga på grund av de begränsade resurserna – speciellt på grund av Kubas fattiga omständigheter, och möjligen även ointresse, och i en del fall kanske till och med fientlighet, från vissa organ med resurser. Och ändå var stödet från Kubas institutioner tillräckligt stort för att, tillsammans med speciellt Franks men även andras mycket hårda arbete, säkerställa att konferensen blev en framgång.

Ett av problemen var att det till en början bara fanns en enda mycket duktig och hårt arbetande tolk, som bara kunde tolka från engelska till spanska och spanska till engelska. Lyckligtvis kunde några av konferensdeltagarna vara med och hjälpa till med att tolka. Men frånvaron av simultantolkar tvingade många talare (som redan hade en tidsgräns på 20 minuter) att – oförberett och så gott det gick – kapa ner talen med en tredjedel eller hälften, och en del drog oundvikligen över tiden. Detta drabbade i sin tur schemat hårt, och följaktligen reviderades det vartefter konferensen fortgick.

I det följande ska jag ge en – så gott jag kan – detaljerad sammanfattning mer eller mindre i ordning av föredragen vid konferensen (förutom speciella händelser: hälsningar som lästes upp från Trotskijns sonson, videohälsningar från Alan Wood, specialpresentationer avseende nyligen publicerade böcker av eller om Trotskij, etc.).

Dag 1

Efter hälsningar från *Museo de Benito Juárez*' mycket uppmuntrande chef och även från Frank, började det första mötet (bara 30 minuter försenat), under ledning av Frank. Det hade

titeln *Trotskij: revolutionen mot byråkratin* och innefattade Eric Toussaint, Robert Brenner, Suzi Weissman och undertecknad.

Toussaint (som är ansluten till Fjärde internationalen) började med en svepande översikt över samarbetet mellan Lenin och Trotskij under den ryska revolutionen och under försöken att slå tillbaka mot den framväxande byråkratiska diktaturen, och sedan det motstånd som Trotskij fortsatte att leda under kampen mot det som började att kristalliseras som stalinism – som alltihop utgjorde en del av det revolutionärt demokratiska arv inom marxismen som med rätta också har förknippats med Rosa Luxemburg.

Jag anmärkte att Trotskij hävdade att Stalin utgjorde ett allvarligare angrepp på den socialistiska och kommunistiska arbetarrörelsen än Hitler – nazistledarens angrepp kom från utsidan, medan Stalin angrep inifrån, med en praktik som skulle smutsa ner, desorientera och misskreditera kampen för socialismen. Jag fortsatte med att diskutera motståndet i Sovjetunionen från den med Trotskij allierade Vänsteroppositionen, speciellt dess heroiska kamp 1937-1938 inför en säker undergång i det stalinistiska Gulag. Med hänvisning till Trotskijs analys av sovjetbyråkratin och den därmed sammanhängande teorin om den permanenta revolutionen och Vänsteroppositionens program – förklaringar av dessa ströks ur talet av tidsskäl – betonade jag deras relevans idag. [Läs föredraget i sin helhet nedan.]

Brenner bad redan från början om ursäkt för vad som skulle kunna hända – han visste att han inte hade tillräckligt med tid för att göra vad han avsåg. Han fortsatte med att använda större delen av sina 20 minuter till att ge en mycket duglig presentation av Trotskijs teori om den permanenta revolutionen. Det drog ner applåder, men visade sig vara bara preliminära anmärkningar till hans huvudresonemang. Han insåg att hans tid var ute men gick vidare och gav en snabb sammanfattning av vad han hade tänkt säga – vilket tog ytterligare 20 minuter, delvis på grund av en del tolkningssvårigheter. Han hävdade att Trotskijs teori om den permanenta revolutionen hade varit mer än giltig fram till 1917, men inte så mycket efter det. Han påstod att huvudmotsättningen i den nya sovjetrepubliken efter 1917 gick mellan arbetarnas makt och böndernas makt (även om det för många inte stod klart vad det betydde). Han hävdade att de olika bolsjevikiska strömningarnas grundläggande analys av bönderna missade att bönderna i grund och botten var icke kapitalistiska, och att detta – bland annat – hade hindrat Trotskij och Bucharin att förenas mot Stalin – eftersom Trotskij felaktigt menade att Bucharins mjuka politik mot bönderna skulle tendera att stärka de rika bönderna, och utgöra grunden till ett återupprättande av kapitalismen. Stalin och andra bland bolsjevikerna var för den delen också benägna att betrakta bönderna med misstänksamhet, som en möjlig klassfiende – med dödliga konsekvenser när det blev en övergång till tvångskollektivisering av jorden 1929-1930.

Weissman gav en genomträngande analys av det livfulla förhållandet mellan Lev Trotskij och Victor Serge och hur det bröt samman. Trotskij hade en stor del av skulden, delvis beroende på att han var isolerad från starka anhängare och utestängd från deltagande i masskampen (en punkt som stöddes med ett citat från Serges nyligen utgivna anteckningsböcker), vilket ledde till att hans bedömningar försämrades. Hon verkar anse att Serge hade rätt om praktiskt taget allt. En annan faktor var att trotskisternas led infiltrerades av stalinisternas underrättelsetjänst, och de splittrande smutsiga knep som dessa agenter använde för att ställa trotskisterna mot varandra. Hon medgav också att utvecklingen av verkliga politiska meningsskiljaktigheter mellan Serge och Trotskij bidrog till att deras relationer bröts – även om tiden hindrade henne från att utveckla detta närmare. Hon betonade de två männens viktiga bidrag till den revolutionära saken, och att denna försvagades av deras splittring. Under den alltför korta diskussionen tog Bryan Palmer till orda och hävdade att Serges och Weissmans påstående om Trotskijs isolering är överdrivet, och återopade som exempel den omfattande och kontinuerliga diskussionen och samarbetet med ledande medlemmar i det amerikanska Socialist Workers Party som var avgörande för Trotskijs utveckling av dokument inför Fjärde interna-

tionalens grundningskongress.

Det första panelsamtalet – där allt var intressant för mig (kanske för att jag satt med i panelen) – slog fast ett mönster som åtminstone en konferensdeltagare som jag talade med var mycket kritisk mot. Enligt detta mönster drog de flesta konferenssammanträdena långt över tiden, vilket innebar att det för en del blev ett överväldigande antal föredrag (många av dem korta eller till och med stympade, en del ganska långdragna) med alltför lite tid för diskussioner – och ibland ingen tid för diskussion alls. Den kritiske deltagaren hävdade att det hade varit bättre med ett förutbestämt och mer planerat urval av betydligt färre och mer omfattande föredrag, med mer tid avsatt för kritiska diskussioner.

Jag måste erkänna att det var svårt för mig att ge det andra sammanträdet föredrag fullgod uppmärksamhet och en rättvis bedömning, kanske på grund av plötslig energibrist eftersom jag inte längre behövde oroa mig för mitt eget föredrag. Panelen var en omorganiserad sammanslagning av två olika paneler, med en mycket kraftig koncentration av personer som jag tyckte verkade vara knutna till en eller annan relativt liten men renlärig trotskistisk grupp. För mig var det monotont – någon försäkrade mig att det berodde på akustiken i rummet – avbrutet av lite livlighet här och där, med ständiga hänvisningar till fraktioner, och till synes oräkneliga upprepningar av ord som ”pabloiterna” och ”Posadas” och allt möjligt. (Pablo var en viktig figur i Fjärde internationalen under en våldsam fraktionsstrid på 1950-talet, och Posadas ledde en splittrande strömning som var inflytelserik i slutet av 1950- och början av 1960-talet.) En trotskistisk veteran från perioden efter Andra världskriget som vi blev undervisade om, gammal nog att vara farmor till de flesta av paneldeltagarna, lutade sig mot mig och skakade med avsmak på huvudet: ”Jag upplevde det där – de vet inte vad de talar om.” Men jag måste understryka att jag inte var riktigt uppmärksam på vad som sades (varav en del var riktigt bra, har jag hört): Gabriel García om bilden av Trotskij i historieskrivningen om perestrojka (1986-1991), utifrån sin artikelsamling, *Trotsky in the Mirror of History* [Trotskij i historiens spegel]; Emanuele Saccarelli och Latha Varadajan om ”Lenin, Trotskij och teorin om imperialismen”; A M Gittlitz om ”katastroftendensen” inom trotskismen; Marcio Lauria Monteiro om den internationella trotskistiska rörelsen och revolutionerna efter kriget.

Ett tredje panelsamtal sköts upp till påföljande dag.

Dag 2

Dagens första panelsamtal innehöll föredrag som försökte täcka mycket mer än vad som kunde rymmas i den tid som det hade tilldelats.

Föredrag av två unga brasilianska kamrater (vänner som samarbetade under sin insats), båda med fascinerande ämnen, skulle ha krävt en halv dag för ett tillfredsställande föredrag och diskussion. Clara de Freitas Figueiredo använde diabilder för att ge en känsla för det sovjetiska konstnärliga avantgardet – Majakovskij, Rodsjtjenko, Eisenstein och andra som var förenade i en radikal konstnärsgrupp vid namn Konsternas vänsterfront, LEF. Den definierade konstnärlig realism som det materiella under skapandet av ett verk, inte som ett konstnärligt verks försök att skapa en illusion av verkligheten. Hon hävdade, utan att ha tid att utveckla det, att LEF:s intressen sammanföll med de kulturfrågor som Trotskij behandlade i sina artiklar i *Vardagslivets problem*⁴ från början av 1920-talet. Hon hävdade också att den halvt religiösa Lenin-kulten, som utvecklades efter hans död (trots motstånd från Lenins änka Krupskaja, och även från Trotskij och andra), fick djupa och ”liturgiska” kulturella effekter som – om jag förstod henne rätt – var en snårig fråga som avantgardet måste ta itu med, men tiden räckte inte till för att utveckla denna tanke tydligt.

Lika frustrerande var att nästa talare, Marcela Fleury, på grund av tidsbrist inte kunde

⁴ Finns på marxistarkivet: [Vardagslivets problem](#).

utveckla sin fascinerande tes om sambanden mellan Eisensteins första storfilm, ”Strejk” från 1925, och Trotskijs teorier om ojämn och sammansatt utveckling och permanent revolution. Hon använde också diabilbilder men skulle ha tjänat på att visa klipp från filmen – för vilket det givetvis inte skulle ha funnits tid. Hon betonade helt riktigt filmens verkliga historiska sammanhang – arbetarnas missnöje med den Nya ekonomiska politikens kapitalistiska konsekvenser, samt debatterna i Kommunistiska internationalen om möjligheten av en borgerligt demokratisk revolution i Kina (med två separata och distinkta stadier, ett ”demokratiskt” och ett ”socialistiskt”, under revolutionen – i motsats till Trotskijs teori). Hon hävdade att Eisensteins film – som ställde arbetarklassens kollektivism och solidaritet mot kapitalistklassens individualism och självskhet, och de tvås oförenlighet – anknöt till de dåtida känslorna och debatterna i Sovjetryssland och lutade åt Trotskijs sida.

De andra paneldeltagarna lyckades hålla tidsgränserna bättre.

Armagan Tulunay höll ett mycket dugligt föredrag om Trotskijs ytterst produktiva år under exilen i Turkiet efter att han hade utvisats från Sovjetunionen – han upprätthöll kontakter i Sovjet, lanserade den ryskspråkiga *Oppositionsbulletinen*, utvidgade Vänsteroppositionens internationella räckvidd till ett allt större antal länder, utvecklade löpande analyser av och kommentarer om världshändelser, och skrev de klassiska verken *Mitt liv*, *Ryska revolutionens historia* och *Den permanenta revolutionen*. Hon koncentrerade sig sedan på hur trotskisternas inflytande inom den turkiska vänstern utvecklades – med en speciellt fängslande diskussion om vad som verkade vara deras påverkan på den store turkiske kommunisten och poeten Nazim Hikmets tänkande och arbete, vars ståndpunkter och poesi vid olika tillfällen svängde bort från de stalinistiska perspektiven och blev mer i linje med Trotskijs perspektiv. Hon konstaterade att Hikmet uttryckte antistalinistiska åsikter långt före Chrusjtjovs avslöjanden 1956, och att besöket på Kuba i början på 1960-talet var en återupplivande erfarenhet för honom efter åren av landsflykt i Sovjetunionen.

Kubanen Frank García Hernández som organiserade konferensen tillsammans med Paul Le Blanc.

Helmut Dahmers återhållsamma föredrag framkastade att det fanns ett ”estetiskt förhållande”

mellan Trotskij och den store kulturkritikern Walter Benjamin (som har haft ett inflytande på många inom tyska intellektuella kretsar, inklusive de kring Frankfurtskolan, olika andra marxistiska intellektuella och i synnerhet den store dramatikern Bertolt Brecht). Han följde utvecklingen av Benjamins liv och konstaterade (trots de uppenbara och dramatiska skillnaderna) slående likheter mellan Benjamin och Trotskij, och vidhöll att det fanns släktskap mellan dem. Båda kände behov av att utnyttja historien för att hitta ut ur nutidens labyrint. Även om Trotskij troligen inte kände till Benjamins arbete, så gav Dahmer intressanta exempel på hur Trotskijs *Ryska revolutionens historia* och hans skrifter om Storbritannien påverkade Benjamin.

Kulturella motiv – och även de olycksaliga mönster under konferensen som påpekats tidigare – var rikligt närvarande i nästa panelsamtal.

Flo Menezes gjorde anmärkningar om Trotskij och konst, litteratur och kultur. Han började med att koncentrera sig på den revolutionära poeten Majakovskijs självmord 1930, och Trotskijs kommentarer som förknippade denna handling med negativ stress i Sovjetrysslands alltmer byråkratiskt auktoritära atmosfär. Den analysen ifrågasattes av Anatolij Lunatjarskij, en mycket kultiverad och ganska framstående bolsjevik som anpassade sig till den då dominerande stalinismen (och därmed förvanskade sig själv). Menezes diskuterade hur marxismen föreställde sig ideologi och kunskap, och betonade att konst och politik inte kan förstås på samma sätt. Trotskij grundade sig på Marx' verk, och kunde teoretisera på sätt som Marx aldrig fick tillfälle att utveckla. Trotskij kallade den stalinistiskt understödda utvecklingen av "socialistisk realism" för antimarxistisk, och allierade sig med surrealisterna för att försöka slå tillbaka stalinismens skadliga angrepp – samtidigt som han inte var okritisk mot surrealismen. Menezes skulle börja diskutera den brasilianska marxistiska teoretikern och medlemmen i Vänsteroppositionen Mario Pedrosa – när hans tid tog slut och han avslutade sitt föredrag. Lyckligtvis behandlade nästa talare – Edson Luiz de Oliveira – Pedro-sa, och koncentrerade sig på den brasilianska trotskistens uppskattning av den stora tyska konstnären Käthe Kollwitz' arbeten. I sitt föredrag om *Den förrådade revolutionen* tog Yunier Mena upp den kulturella utvecklingen i den tidiga sovjetrepubliken fram till mitten av

1930-talet. Det enda föredrag som inte var som de andra i denna till största delen kulturella panel hölls av Dan La Botz, som gav en energisk och lång levnadsteckning av Boris Souvarine, som kom från det franska kommunistpartiet och under en kort tid var medlem i Vänsteroppositionen, och som under 1920-talet först stödde och sedan drabbade samman med och slutligen bröt med Trotskij. La Botz' åsikt var att Souvarine var överlägsen Trotskij vad gäller analysen av de ryska bönderna, analysen av den sovjetiska byråkratin och uppfattningarna om demokrati i Sovjetunionen och den kommunistiska rörelsen.

Nästa panelsamtal om Trotskijs teoretiska påverkan var lika ojämn som många andra – en del välutvecklade och klart framförda föredrag, medan andra mer liknade pågående arbeten. Men mötet gav ingen systematisk översikt av Trotskijs teoretiska arbete. I linje med organiseringen av konferensen i sin helhet var det istället ett antal olika föredrag som återspeglade presentatörens speciella förkärlek – även om många förvisso var intressanta (åtminstone för mig).

Två talare analyserade Trotskijs inflytande över och kontakter med italienska revolutionärer. Antonella Marazzi förklarade att hennes föredrag var en del av ett större projekt som hon var inblandad i. Hon konstaterade att Lenin och Trotskij blev berömda i hela Italien efter den ryska revolutionen 1917, och hänvisade till de massiva arbetaruppror som skakade Italien 1919-1920 och nämnde att splittringar i landets stora Socialistparti ledde till att det

bildades ett stort italienskt kommunistparti. Bland de framträdande figurerna i partiet fanns Amadeo Bordiga (en mycket inflytelserik men ganska ultravänsteristisk person), Giuseppe Serrati (en vänsterledare i Socialistpartiet som drogs till de nya kommunisterna, men inte hade lätt att passa in bland dem), och slutligen den viktiga personen Antonio Gramsci. Framväxten

av Benito Mussolinis fascistiska rörelse och dess angrepp var givetvis förödande för den fortsatta utvecklingen. Den ägde rum under en period då både Trotskij och Bordiga marginaliserades inom den kommunistiska rörelsen (talaren tyckte att Bordigas marginalisering delvis var självförvållad). Försöken till enhet mellan de två ledde ingen vart, eftersom Trotskij närmanden stötte på en mur i form av Bordigas sekterism. Å andra sidan utvecklade Gramsci en del ståndpunkter som liknade Trotskij, men han valde att inte kontakta den trotskistiska rörelsen. Talaren fortsatte med att börja diskutera den ledande italienska trotskisten, Pietro Tresso, men då tog hennes tid slut. Frågan om Trotskij och Gramsci togs upp av näste talare, Robert Marazzi, som betonade att Gramsci var långtifrån den abstrakta teoretiker som han har framställs som i olika akademiska studier. Istället var hans stridbara teorier oskiljaktiga från hans roll som aktivistisk ledare i den kommunistiska rörelsen. Under det komplicerade 1920-talets virvlar närmade sig Gramsci under en period Trotskij's ståndpunkter, men drog sig sedan tillbaka. Men han blev aldrig stalinist, och i fängelset avvisade han definitivt stalinismens katastrofalt sekteristiska ”tredje perioden”-linje.

Panelens övriga talare var mer inriktade på Trotskij. Alex Steiner höll det grundligaste och mest genomarbetade föredraget, och förde en informativ och detaljerad diskussion om Trotskij's filosofiska och teoretiska anteckningsböcker, och hur dessa hängde ihop med ett brett spektrum ämnen – från hegeliansk dialektik och evolutionsteori, aspekter på natur- och fysikvetenskaperna, och mer aktuella politiska frågor för den revolutionära rörelsen. Niloofar Moazzami och Morgano Romao koncentrerade sig på Trotskij's politiska teorier om revolutionens dynamik respektive den sovjetiska byråkratins utveckling. Moazzami riktade uppmärksamheten mot Trotskij's klassiska Ryska revolutionens historia, som visade att störtandet av det tsaristiska enväldet ledde till en instabil allians och ökande konflikt mellan två maktblock, den ena dominerad av borgerliga krafter den andra bestående av ett förbund mellan arbetare och bönder. Hon framkastade sedan värdet av att jämföra Trotskij's analys med andra forskares arbete om revolutionen, som Barrington Moores klassiska historiska sociologi, *Demokrati och diktatur: en undersökning av politiska idéers sociala ursprung*. Arbetarnas och bönderna seger under oktoberrevolutionen kulminerade med skapandet av sovjetrepubliken, men den drabbades givetvis snart av kris. Enligt Romao betraktade Trotskij den tidiga sovjetrepubliken som ett samhälle under övergång till socialismen – men de problem som det stod inför (ekonomisk underutveckling, världskrigets och inbördeskrigets förödande konsekvenser, den relativa isoleringen i en fientlig kapitalistisk värld, etc.) gjorde att det utvecklades till det som kom att kallas stalinism, med dess extrema byråkratiskt auktoritära förvanskningar.

Dag 3

Den sista dagens första sammanträde öppnade med två diskussioner om utvecklingen av Trotskij's tänkande under åren i landsflykt i Mexiko. Daniel Perseguim kommenterade att Trotskij's löpande bidrag till olika tidningar under åren (i viss mening hans arbete som ”journalist”) visar hur hans tänkande och medvetande utvecklades, från *Iskras* första nummer 1900 till sista numret av den ryskspråkiga *Oppositionsbulletinen*. Det har utgjort ramen för Perseguims egen forskning att följa Trotskij's skrifter under den sista perioden av hans landsflykt i Mexiko, då *Oppositionsbulletinens* sista nummer (från nummer 54-55 1937 till nummer 87 1941) publicerades. Trotskij's emigration till Mexiko gav honom en relativ frihet, som enligt Perseguim förändrade styrkeförhållandena inom vänstern till Kremls nackdel. En källa som berikade Trotskij's och hans anhängares tänkande var påverkan från den amerikanska kontinentens inhemska kulturer – ett viktigt påstående som han tyvärr inte hade tid att utveckla. Ett tydligt exempel på utvecklingen av Trotskij's tänkande om förhållandet mellan konst och revolutionär politik påvisades genom att jämföra en formulering i hans *Litteratur och revolution* från 1924 och det manifest som han 1938 skrev till Förbundet för oberoende revolutionär konst (FIARI), där det sistnämnda betonade den absoluta nödvändigheten av en

självständig konstnärlig kreativitet, vilket saknades i hans verk 14 år tidigare. Persegum hävdade vidare att en ingående studie av Trotskijs skrifter under hans sista exil kan förändra vår förståelse av denna revolutionära teoretiker.

Anti-imperialismen och kampen för arbetarklassens politiska oberoende utgjorde den dubbla inriktningen i José Alberto Fonseca Ornelas' föredrag. Den taktik som Kommunistiska internationalen utvecklade under Stalins ledning i mitten av 1930-talet, folkfronten, var – enligt Fonseca (som grundade sig på Trotskijs kritiska analys) – inte en taktik för att kämpa mot fascismen, som stalinisterna framställde det på den tiden, utan istället ett brott som ledde till arbetarklassens nederlag. Istället för att arbetarklassen skulle ha som mål att besegra kapitalismen, skulle arbetarrörelsen underordnas ”progressiva” kapitalister, som skulle främja positiva reformer i utbyte mot arbetarklassens politiska stöd. Ett exempel på vad detta betydde i praktiken var att det kubanska kommunistpartiet stödde Fulgencio Batistas regim på 1940-talet, eftersom den under Andra världskriget var allierad med den Hitlerfientliga koalitionen. Till syvende och sist kom Batista – som var knuten till USA-imperialismen – förstås att leda den korruperade och mordiska diktatur som störtades av den kubanska revolutionen 1959.⁵ Ett annat exempel var det mexikanska kommunistpartiets stöd till det styrande nationalistiska partiet PRI (*Partido Revolucionario Institucional*) och dess föregångare under 1930- och 1940-talet. Fonseca framhöll att Trotskij stödde Lázaro Cárdenas' radikalt nationalistiska regims motstånd mot imperialismen och dess progressiva nationella reformer – men var inte för att ge Cárdenas valstöd. Han förespråkade istället att det skulle skapas ett arbetarklassens oberoende parti. Till slut ledde det mexikanska kommunistpartiets politik till att den mäktiga fackföreningsrörelsen underordnades Mexikos kapitalistiska stat och försvagades, vilket på ett dramatiskt sätt undergrävde arbetarklassens styrka när PRI kom att domineras av mer korruperade element än Cárdenas.

Det som kan ha varit en utmärkt genomgång av Kaveh Bovieri om Trotskijs historieskrivning kunde jag – måste jag tyvärr säga – inte höra (andra noterade samma svårighet) på grund av problem med akustiken.

Héctor Puente Sierra började med att göra det viktiga påpekandet att Trotskij utgjorde en kontinuitet med den klassiska marxismen. Han upprepade sedan Suzi Weissmans tidigare påstående om en isolering som försämrade hans bedömningar, vilket, hävdade han, ledde till ett komplicerat och problematiskt arv, i synnerhet avseende Trotskijs utveckling av synen på Sovjetunionen under Stalin. Puente hävdade att det var ett problem att kalla det en byråkratiskt förvanskad *arbetarstat*, med tanke på den pågående politiska exproprieringen av arbetarklassen och den fullständiga avsaknaden av arbetardemokrati. Han framkastade att verkligheten löstes på ett mycket mer tillfredsställande sätt med Tony Cliffs utveckling av analysen av Sovjet som en sorts kapitalism – *statskapitalism*. Cliffs analys var överlägsen Trotskijs, förfäktade han, genom att den gjorde att Sovjetunionens sammanbrott inte betraktades som socialismens sammanbrott.

Mötets sista föredrag hölls av Gabriela Pérez Noriega, chef för *Museo Casa de León Trotsky*, som hyllade konferensen som en historisk händelse. Innan hon fortsatte sitt föredrag visade hon en specialgjord video där Trotskijs sonson, Esteban Volkov (delvis som svar på frågor från Tony Wood) hälsade till konferensen, mycket positivt hänvisade till Paduras roman om Trotskij och hans mördare, *Mannen som älskade hundar*, och kommenterade betydelsen av sin farfars teorier. Efter den korta videon betonade Pérez (och åberopade den ryska historikern Dmitri Volkogonovs fynd av material i Stalinarkiven) att diktatorn drevs av en stor skräck för Trotskij, vilket var orsaken till att han skickade en agent med ishacker för att krossa en av den

⁵ Om det kubanska kommunistpartiets politik under 1940- och 1950-talen, och den av Castro m fl ledda revolutionen, se [Castros Kuba](#) av K. S. Karol, [Den kubanska oktoberrevolutionen](#) av Saverio Tutino, samt [Socialismen på Kuba](#) av Leo Huberman och Paul M Sweezy.

revolutionära marxismens största tänkare. Hon konstaterade att sådana fiender än idag fortsätter att förtala Trotskij illvilligt, och pekade på den Trotskijfientliga serie som högersinnade filmskapare i Ryssland nyligen producerat och som distribueras internationellt av *Netflix*.⁶ Deltagarna på konferensen och andra slog med sitt seriösa arbete tillbaka sådana angrepp, menade hon. Pérez diskuterade sedan *Museo Casa de León Trotskys* utveckling, och konstaterade att museet under de senaste åren hade kompletterat sin uppgift med att betona försvaret av rätten till asyl för förtryckta och förföljda – som hade varit centralt för det sista kapitlet i Trotskij's kamp. Detta engagemang hade återupplivat museet och det återspeglades i dess undersökningar av och stöd till migrantrörelsen som nyligen hade vällt fram genom Mexiko. Hon inbjöd alla att besöka *Museo Casa de León Trotsky*, och avslutade med ett citat från Trotskij's testamente: ”Livet är underbart. Må de framtida generationerna rensa det från all ondska, allt förtryck och allt våld, och njuta av dess rikedom.”

Under det stympade diskussionsavsnittet förekom korta och bittra meningsutbyten (som det hade varit en del muller kring även dag 2). Under ett av de snällare inläggen, i ett svar på föredraget om Tony Cliff, hävdade jag envist, att oavsett vad en ansåg om teorin om statskapitalismen – och han avfärdade själv den – måste en medge att ingen trotskist, och förvisso ingen vid konferensen, betraktade Sovjetunionens sammanbrott som ett sammanbrott för socialismen. Caridad Massón (från Kubanska institutet för kulturforskning Juan Marinello) utnyttjade sitt privilegium som ordförande för denna panel för att avsluta mötet med passionerad tillrättavisning. Hon konstaterade att det förekom motsägelsefulla perspektiv bland en del av föredragshållarna, men betonade att motsättningar i själva verket skapar utveckling. Det är ett misstag att se marxismen som något enhetligt, och den förlorar på att inta en dogmatisk vänsterism – det finns olika tankeströmningar och marxismen kan införliva alla. Hon hävdade envist att konferensdeltagarna borde lyssna på varandra och diskutera respektfullt, arbeta tillsammans för att studera verkligheten och arbeta tillsammans under kampen för en bättre värld.

Dag 3, fortsättning: bygga den revolutionära kampen i Amerika

Nästa mycket betydelsefulla grupp föredrag hade en rikedom som jag absolut inte kan göra rättvisa i denna redan långa rapport.

Den kanadensiska trotskistiska veteranen Ernest Tate gick igenom bakgrunden till Trotskij's teori om den permanenta revolutionen och det speciella med den, och betonade den internationalism som har varit avgörande för den trotskistiska huvudfårans arbete, framförallt anti-koloniala och anti-imperialistiska aktioner – inte inriktade på att förklara och diskutera revolutionära texter utan istället på att mobilisera praktiska aktioner för att försvara och befrämja verkliga revolutioner. Han gav tre exempel ur sina egna erfarenheter: (1) försvaret av den kubanska revolutionen 1959, genom att utveckla Kommittéer för rättvisa för Kuba och flera andra insatser i början av 1960-talet; (2) försvaret av den vietnamesiska revolutionen på 1960-talet och början av 1970-talet, genom upprepade massiva mobiliseringar mot kriget både i Nordamerika och internationellt, vilket hjälpte till att begränsa de amerikanska krigshetsarnas makt; (3) försvaret av den algeriska revolutionen på 1950- och 1960-talet, inklusive anti-imperialistiska mobiliseringar men också hjälp med att få vapen och förnödenheter till revolutionärerna.

Simón Rodríguez' diskussion om den permanenta revolutionen i Latinamerika betonade behovet att bygga revolutionära organisationer över hela kontinenten, organisationer som baserar sig på ett revolutionärt program, deltar i kampen idag, och inser att inga delar av de olika ländernas borgarklasser kan spela en konsekvent progressiv eller demokratisk roll, utan istället alltid fungerar som imperialismens svans.

⁶ Om denna filmserie, se [Skandalös rysk Trotskij-serie på Netflix](#) och [Svensk vänsterpress om Trotskij-serie på Netflix](#)

Utifrån erfarenheterna från sitt hemland Puerto Rico framhöll Rafael Bernabé – i linje med det föregående föredraget – att USA-imperialismens uppgång och utveckling har varit centrala för allt som har utspelat sig i Latinamerikas moderna historia. Det är av avgörande vikt att analysera USA-imperialismens särdrag – den anlände sent till konkurrensen om den kapitalistiska ekonomiska expansionen och framställde sig, i motsats till de gamla kolonialimperierna, som en demokratisk kraft. Den fungerar på ett annat sätt och härskar med ekonomiska snarare än politiska strukturer, och påstår sig alltid hålla på med att ”befria” någon. I Puerto Rico gjorde detta det lättare att locka olika reformivrare – ofta mycket militanta under folkliga mobiliseringar mot olika sorters förtryck, men också benägna att lita till USA som progressiv allierad. Puerto Ricos kommunistiska parti – den centrala kraften under uppbygget av Puerto Ricos mäktiga arbetarrörelse på 1930- och 1940-talet – förband sig att bygga en allians med USA:s ”progressiva” och ”demokratiska” imperialism, speciellt under kampen mot fascismen under Andra världskriget. För att underlätta detta upplöste sig partiet, något som senare underlättade arbetarrörelsens sönderfall. Tillsammans med Kalla krigets anti-kommunism ledde en ekonomisk högkonjunktur till avsevärd politisk förvirring. Bernabé påminde om att Trotskij hade betonat att den amerikanska kontinenten behövde en ”amerikaniserad” bolsjevism för att gå mot och besegra den amerikanska imperialismen. Istället blev det till slut en byråkratiserad bolsjevism (i form av stalinismen) som konfronterade den amerikanska imperialismen – och visade sig oförmögen att segra. Kampen måste fortsätta, på grundval av lärdomar av det förgångna.

Utifrån sin forskning inför den kommande andra delen av sin biografi om James P Cannon⁷, diskuterade Bryan Palmer förhållandet mellan Cannon och en annan av den amerikanska trotskismens grundare, Max Shachtman, och även med Trotskij, från 1928 och under hela 1930-talet. Cannon har haft ett felaktigt rykte om sig att vara provinsiell, dålig på internationalism, och ”troskyldig om teori”, medan hans unga tidigare skyddsling Shachtman ofta har betraktats som kosmopolit och teoretiskt avancerad. Trotskijns bedömning i början av 1930-talet var att Shachtman var alltför benägen att sätta ”kamratlighet” före principer och alltför ofta otillförlitlig i politiska frågor. I slutändan hade han större tilltro till Cannon. I början av 1930-talet hade det uppstått en generationsklyfta bland de amerikanska trotskisterna, där en yngre grupp under ledning av Shachtman var otåliga och fientligt inställda till den äldre Cannon – inte olik en freudiansk son-dräper-far dynamik. Shachtman försonades snart med Cannon, och ett nära och fruktbart samarbete gynnades av flera viktiga utvecklingar: hotellarbetarnas strejk i New York, strejken bland lastbilschaufförer i Minneapolis, kampen mot fascismen och stalinismen, sammanslagningen med en annan vänstergrupp under ledning av A J Muste, en kamp mot interna sektaristiska tendenser, och beslutet att slå samman de amerikanska trotskisterna med Socialistpartiet. Men det uppstod nya skillnader mellan de två: Shachtman hade en tendens att rikta in sig på förhandlingar och manövrer med en organiserad grupp medlemmar i Socialistpartiet (med förhoppningar om att kanske ta över Socialistpartiet), medan Cannon (som förväntade sig en splittring) föredrog att bygga avdelningar i Socialistpartiet utanför Socialistpartiledningens kontroll, och hjälpa till att främja arbetarstrider i Kalifornien och Minnesota. När – som Cannon förutsåg – trotskisterna uteslöts ur Socialistpartiet, tog de med sig många arbetarkämpar och ungdomar och bildade Socialist Workers Party, som lyckades spela en ledande roll under grundandet av Fjärde internationalen 1938.

S Sándor John gav en detaljerad, kritisk, skickligt nyanserad analytisk redogörelse för en nästan-revolution i Bolivia i början av 1950-talet, med lämpligt fokus på både de bolivianska trotskisternas bidrag och deras misstag. (Istället för att försöka sammanfatta föredraget delar jag med mig av kamratens kontaktpuppgifter, eftersom han lovade att skicka alla intresserade

⁷ Den första delen, vars 1:a upplaga kom ut 2007, heter *James P. Cannon and the Origins of the American Revolutionary Left, 1890-1928*

den fullständiga, detaljerade uppsats som hans föredrag grundade sig på: s_an@msn.com.)

Eftersom jag var tvungen att kontakta Lindy Laub, en kamrat som arbetar på en dokumentärfilm i full längd om Lev Trotskij – ”Världens farligaste man” (av vilken 45 minuter hade visats tidigare för entusiastiska konferensdeltagare) – missade jag konferensens fascinerande sista panelsamtal. Det koncentrerade sig på Kuba, och jag har fått berättat att det var utmärkt. Enligt programmet var det detta jag missade: Ricardo Márquez om Julio Antonio Mella (1903-1929), grundare av det kubanska kommunistpartiet, som sympatiserade med Vänsteroppositionen och dog martyrdöden 1929; Caridas Massón om en av den kubanska trotskismens grundare – den svarta arbetarkampen Sandalio Junco (1894-1942); Rafael Acosta om den kubanska trotskismens sista dagar efter den kubanska revolutionens seger; Burak Sayim om Trotskij, Che Guevara och den permanenta revolutionen.⁸

Oplanerat var ett entusiastiskt, mer eller mindre harmoniskt flerspråkigt sjungande av ”Internationalen”. Jag lade märke till en underbar ung kamrat som inte sjöng, utan misstroget tittade på det besynnerliga som hände, medan de äldre sångarna kring henne tvärtom älskade det speciellt mycket.

Avslutande reflektioner

Inför det kommande åttiårsminnet av Trotskij's död 2020 förs diskussioner om möjligheten att organisera konferenser och andra ceremonier i olika städer över hela världen. Årets konferens i Havanna ger en livfull känsla av vad som kan göras. Det är värt att lära av erfarenheterna. Det är till exempel värt att överväga min väns förslag – som jag noterade tidigare – att man kan tänka sig en annan organisering av en sådan konferens: ett förutbestämt och mer planerat urval av betydligt färre och mer omfattande föredrag, med mer tid avsatt för kritiska diskussioner. Å andra sidan kan det vara en fördel att ge yngre föredragshållare möjlighet att föra fram sina tankar och sin forskning – mer i linje med det som hände under Havannakonferensen.

När jag har sammanställt denna rapport har jag – trots de begränsningar jag har anspelat på – slagits av den bredd och rikedom som fanns i det innehåll jag har beskrivit. En sådan sammankomst skulle ha haft ett värde var som helst. Det faktum att den hölls i Havanna är av stor betydelse. Många deltagare verkade känna en djup samhörighet mellan allt det som är levande och hälsosamt i den kubanska revolutionen (och i dagens kubanska samhälle) och den revolutionära demokrati och internationalism som är central i de marxistiska teorier som Trotskij utvecklade. En sammankomst med ett så varierat antal aktivister och forskare är imponerande. För dem som organiserade konferensen på Kuba – med ytterst blygsamma resurser – är prestationen ännu mer imponerande.

Även om jag inte hade varit där, skulle jag ha varit upphetsad och tacksam för att en sådan händelse kunde äga rum. Att faktiskt ha kunnat vara där och delta känns nästan som ett omåttligt privilegium. Men utöver sådana personliga reaktioner finns den uppenbara frågan vad innebörden var i det som hände i Havanna. Ur politisk ståndpunkt verkar det uppenbart att alltfler människor, mitt under den fördjupade krisen i våra olika samhällen över hela världen, letar efter svar på de många och komplicerade frågor som vi står inför. För dessa människor verkar det som om mycket av det som Trotskij och hans olika anhängare har haft att erbjuda i det förgångna, idag kan ge insikter och möjliga utgångspunkter. Det gör det sannolikt att sådana sammankomster och diskussioner kommer att bli fler och fruktbara.

⁸ Om trotskismen på Kuba, se: [Karibiens dolda pärla - trotskismen på Kuba](#) (av Gary Tennant), samt [Kamrat Mauser har ordet: Trotskisternas allians med de nationalistiska revolutionärerna på Kuba](#) (av Z M Kowalewski), [Trotskismen på Kuba](#) (av Tim Wolforth) och [Reflektioner om strategi och taktik utifrån Tennants arbete](#) (av Martin Fahlgren). De 3 sistnämnda artiklarna utgår från Tennants arbete och diskuterar olika aspekter av detsamma.

Trotsky och kampen mot stalinismen

”Ju mörkare natten är, desto ljusare är stjärnorna” är titeln på sista delen av Tony Cliffs biografi om Lev Trotsky, och den togs Från en annan bok– Ju mörkare natten är, desto ljusare är stjärnorna, av Friedrich Schlotterbeck, en ung arbetarkommunist i Tyskland när Adolf Hitler tog makten 1933. Hans memoarer Från 1947 om motståndet mot det nazistiska tyranniet berättar om hjältemodet och den Fruktansvärda ödeläggelsen av kamrater, vänner och Familjemedlemmar som Förblev de socialistiska och kommunistiska idealen trogna.

Trotsky har sagt: ”Ingen, inte ens Hitler, har utdelat så dödliga slag mot socialismen som Stalin. Det är inte överraskande, eftersom Hitler har angripit arbetarklassens organisationer utifrån, medan Stalin gör det inifrån. Hitler angriper marxismen, medan Stalin inte bara angriper den utan också drar vanära över den. Inte en enda princip har sluppit att bli nersmutsad, inte en enda teori har sluppit att besudlas. Själva orden socialism och kommunism har komprometterats å det grövsta,... Socialismen utgör ett rent och äkta samhällssystem, som är anpassat till de arbetandes självstyre. Stalins regim har sin grund i de härskandes sammansvärjning mot dem som de härskar över. Socialismen innebär en oavbrutet ökande allmänt utbredd jämlikhet. Stalin har byggt upp ett system av motbjudande privilegier. Socialismens mål är att den individuella personligheten ska få möjlighet att blomstra på ett allsidigt sätt. När och var har människans personlighet förnedrats så mycket som i Sovjetunionen? Socialismen har inget värde utan osjälviska, ärliga och mänskliga relationer mellan människor. Stalins regim har genomsyrat samhället och de personliga relationerna med lögn, karriärism och förräderi.” Så skrev Trotsky 1937. Och de som besjälades av sådana uppfattningar i Sovjetryssland förtrycktes lika skoningslöst som de tyska kommunisterna.

Paul Le Blanc håller sitt anförande

De medlemmar i Vänsteroppositionen som Trotskij ledde framhärade i sin kamp även efter att han hade kastats ut från Sovjetunionen, och de samlades ihop och skickades till fängelse-läger i Sibirien. ”När man inte längre kan tjäna den sak man har ägnat sitt liv åt – ska man ge den sitt liv.” Detta var Adolf Joffes ord. Han var en av Trotskijs nära kamrater, och hade 1927 begått självmord som protest mot stalinismen. Hans unga hustru Maria arresterades 1929. Hon höll ut trots att situationen för de dömda oppositionsmedlemmarna gradvis förvärrades, och när den blev den fruktansvärda ”långa natt” som hon beskriver i sina memoarer, var hon en av de få som överlevde och kunde berätta vad som hände. Hon hölls uppe av en central övertygelse: ”Det går att offra sitt liv, men aldrig en persons, en revolutionärs ära.”

Trycket att ge efter var enormt. Kapitulation kunde innebära frihet, medan att stanna kvar i oppositionen innebar ständigt fängelse och landsförvisning. 1934 var Trotskijs nära kamrat Christian Rakovskij beredd att kapitulera. Hans åsikter återberättades senare av Marias styvdotter Nadezjda Joffe, som han anförtrorde sig åt och som han vann över: ”Hans grundläggande tanke var att vi på varje tänkbart sätt måste återvända till partiet. Han upplevde att det otvivelaktigt fanns ett skikt i partiet som i själ och hjärta delade våra åsikter, men som inte hade bestämt sig för att uttrycka sitt samförstånd. Och vi kunde bli en sorts förnuftig kärna och åstadkomma något. Isolerade, sa han, skulle de strypa oss som kycklingar.”

Några fängslade manliga oppositionella som avvisade denna logik utbringade tre skålar på nyårsafton [1934]: ”Den första skålen var till våra modiga och tålmodiga fruar och kvinnliga kamrater, som delar vårt öde. Vi drack vår andra skål till den proletära världsrevolutionen. Vår tredje var till vårt folks frihet och vår egen befrielse från fängelset.”

Istället skulle de strax förflyttas till de dödliga sibiriska arbetslägren, dit hundratusentals offer för utrensningarna 1935-1939 skickades, när det stalinistiska förtrycket hårdnade över hela landet. 1936 arresterades sekreteraren för det palestinska kommunistpartiet, Joseph Berger, och han mindes senare de vänsteroppositionella som han mötte under sin egen prövning: ”Medan den stora majoriteten hade ’kapitulerat’, återstod en hård kärna av kompromisslösa trotskister, de flesta av dem i fängelser och läger. De och deras familjer hade samlats ihop under de senaste månaderna och koncentrerats till tre stora läger – Kolyma, Vorkuta och Norilsk ... De flesta var erfarna revolutionärer som hade ... anslutit sig till oppositionen i början av 1920-talet ... De var renläriga och fruktade framför allt annat i världen att deras lära skulle smutsas ner... När jag anklagade trotskisterna för sekterism sa de att det som betydde något var ’att hålla fanan obefläckad’.”

En annan överlevares berättelse erinrar sig ”de ortodoxa trotskister” i Vorkutas arbetsläger som ”var fast beslutna att förbli trogna mot sin plattform och sina ledare ... Trots att de satt i fängelse fortsatte de att betrakta sig som kommunister. Vad gäller Stalin och hans anhängare, ’apparatmännen’, så betecknades de som avfallingar från kommunismen.” Tillsammans med sina anhängare och sympatisörer uppgick de till tusentals i detta område. När de fick höra om Stalins skenrättegångar som var ämnade att sätta dit och avrätta de gamla bolsjevikledarna, och när förhållandena på lägret försämrades, ”samlades hela den ’ortodoxa’ trotskistiska gruppen”. Ögonvittnet minns Sokrates Gevorkians tal: ”Det är uppenbart att de stalinistiska äventyrarna har fullbordat sin kontrarevolutionära kupp i vårt land. Alla revolutionens progressiva erövringar befinner sig i dödlig fara. Vårt land omges inte av skymningsskuggor, utan av riktigt mörka skuggor ... Det går inte att kompromissa med revolutionens stalinistiska förrädare och bödlar. Vi kommer att förbli proletära revolutionärer till slutet, och kan inte hysa några illusioner om vilket öde som väntar oss. Men innan Stalin krossar oss kommer han att försöka förödmjuka oss så mycket som möjligt ... Under denna ojämna kamp återstår en enda kampmetod för oss: hungerstrejken ... ” Oavsett politisk uppfattning, följde den stora majoriteten av fångarna uppmaningen.

Den 132 dagar långa hungerstrejken varade från oktober 1936 till mars 1937, blev oerhört

effektiv och tvingade lägerledningen att ge efter för de strejkandes krav. Men då, fick Maria Joffe höra från en oppositionsmedlem som hade överlevt, ”tog plötsligt allt slut”. 1938 fick trotskisterna i Vorkuta marschera ut i grupper – män, kvinnor och barn över tolv år – till den omgivande arktiska ödemarken. ”Deras namn kontrollerades mot en lista, och sedan ropades de upp, grupp för grupp, och sköts ner med maskingevär”, skriver Joseph Berger. ”En del kämpade, ropade paroller och stred in i det sista mot vakterna.” När en grupp på omkring 100 leddes ut ur lägret för att skjutas sjöng, enligt ett vittne, ”de dömda Internationalen, och hundratals fångar som var kvar i lägret stämde in i sången.”

Detta utvecklades till vad Maria Joffe kallar ”en fullkomlig ödeläggelse av generationen från oktober och inbördeskriget, som var ’infekterad av en trotskistisk irrlära ...’” Den så kallade ”trotskistiska irrläran” analyserade hur en djupt demokratisk arbetar- och bonderevolution, inspirerad av den allra djupaste socialistisk idealism, kunde förvandlas till en av den mänskliga historiens värsta tyrannier. Trotskijs analys utgår helt klart från Karl Marx’ grundläggande analys åttio år tidigare. Den är också oskiljaktig från grunderna i Trotskijs egen teori om den permanenta revolutionen.

Vad detta har för anknytning till dagens värld för oss tillbaka till inledningen av detta föredrag. När vi tittar uppåt på natten är universums mörker intensivt avbrutet av stjärnorna, vars ljus har färdats ljusår innan vi ser dem. Även om en del av dessa stjärnor inte finns längre, så kan vi se deras ljus där vi befinner oss. Och deras förunderliga ljus kan hjälpa oss att hitta vägen i vår tids mörka terräng.